

In 1921 schreef ik voor de eerste maal, lovend natuurlijk, over Constant Permeke, nl. in het tijdschrift 'Lumière'. Er was in die tijd wel wat moed nodig, om het openlijk voor die 'barbaar' op te nemen. Vandaag kan men het zich niet meer voorstellen, met welke heftigheid toen de zogenaamde Vlaamse expressionisten bekampt werden. Dat bekampen heeft trouwens jaren geduurd. Nog in 1930, als de storm al enigszins geluwd is, en Permeke doordringt tot het Paleis voor Schone Kunsten te Brussel, wordt hij in het zeer verspreide weekblad *Pourquoi Pas?*, in een hoofdartikel nog duchtig afgekamd, met daarbij een karikatuur op de omslag. Het heeft me nooit van mijn stuk gebracht. In 1931 schreef ik over hem in *Petite Fresque des arts et des lettres dans la Belgique d'aujourd'hui* enkele beschouwingen, die ik niet verloochen: „Permeke est une manière de géant de peinture. Il a pu être discuté par les timorés, incapables de s'adapter à cet univers qu'il s'est créé tel un dieu, et qui s'avère si différent du petit univers confortable à l'usage de tout le monde”. („Permeke heet in de schilderkunst de aanpak van een reus. Hij kon aangevochten worden, door vreesachtige naturen, die onbekwaam waren, om zich aan te passen aan zijn universum, dat hij schiep als een god en dat zich tegenover de beperkte gezelligheid van jan-en-alleman geheel verschillend bevestigt”. En in die stijl schreef ik voort.

Treffend is het wel, dat ik Permeke toen nooit had ontmoet, een uitzonderlijke situatie in de kunstwereld. Eindelijk is het toch gebeurd, per toeval, in het Paleis voor Schone Kunsten, waar ik hem aantrof in gesprek met Henry van de Velde die ik goed kende. Een korte begroeting en daarbij bleef het. Ik ging trouwens voort met over hem te schrijven, zonder zelfs te weten of hij ervan op de hoogte was.

In 1938 ontving ik plots een brief, die ik zó typisch permeki-aans vind, dat ik niet weersta aan het genoeg hem af te drukken: „Amice Avermaete, — Dank voor uw artikel. Ik

heb het met veel genoegen gelezen, niet omdat het in mij mijn zinnen streelt, maar om uwe kunstbegrippen bij te houden. Het gaat om iets, waarover heel weinig, bitter weinig mensen kunnen oordeelen, al den tijd dat ik u gekend heb zijt ge met een eerlijk standpunt voor den dag gekomen. — Daarom hebt ge mijn waardering gewonnen, en dat geef ik u graag toe. Van harte. (Getekend: Permeke).

— Hetgeen me daarin trof — en nog treft — is de toon van die brief. Permeke is tevreden en geeft een satisfecit aan de jonge man, die hem genoeg deed. Let wel, de brief is getypt, alleen de handtekening is van de meester. Daarop volgen nog enige jaren zonder dat ik iets van hem hoor en mijn gewoonte getrouw, heb ik nog meermaals over hem geschreven.

In 1945 gaat het plots veranderen. In de loop van augustus verneem ik, dat Permeke benoemd is als directeur van het Nationaal Hoger Instituut en de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten te Antwerpen, in vervanging van Opsomer, die reeds twee jaar de ouderdomsgrens heeft overschreden. Dat stelt meteen een einde aan de twist tussen minister Buisseret en burgemeester Camille Huysmans, die mordicus zijn vriend Isidoor ad vitam aeternam als directeur behouden wil. Ik schrijf naar Permeke om hem geluk te wensen en verklaar me ook bereid hem te helpen, aangezien ik sinds ettelijke jaren kunstgeschiedenis doceer aan het Hoger Instituut en dus het milieu ken. Hierop volgt enkele weken nadien, een uitnodiging van Permeke om hem te komen opzoeken in het café Bass aan De Keyserlei te Antwerpen. Ik ontmoet hem samen met Emile Langui, toen adviseur voor kunstzaken in het kabinet van minister Buisseret, en ook kunstschilder Jozef Vinck. We praten over de instelling, over de gebouwen, die fel geteisterd zijn, over de leemten in het personeel ten gevolge van de oorlogsomstandigheden en dies meer. Ik verneem meteen dat Permeke eerst de plaats geweigerd heeft en dat hij eindelijk heeft toegegeven, op aandringen van zijn vriend Langui. Dat alles lijkt me zeer normaal. De zaak gaat me verder niet aan. Dat dacht ik ten minste.

Enkele dagen nadien word ik telegrafisch ontboden bij Julien Kuypers, de secretaris-generaal van het Ministerie voor Schone Kunsten, 's anderdaags tussen 10 en 12. Aangezien ik die morgen belet was, telegrafeerde ik dat het niet ging. Daarop een nieuw telegram. Ik word verzocht dan 's namiddags te komen. Het moet dus wel erg dringend zijn.

Bij Kuypers beland verneem ik, dat ik het beheer van beide instellingen onmiddellijk moet waarnemen. Zulks volgens de wil van Permeke. Hij heeft het directeurschap uiteindelijk aanvaard, op twee voorwaarden: hij wenst te Jabbeke te blijven wonen en wil een beheerder naar zijn keuze hebben. En die heet Avermaete. Ik werd niet eens geraadpleegd. Van geen belang, hij heeft het immers zó gewild. Ik zeg dat ik onmogelijk kan aanvaarden, pas benoemd als secretaris van de Commissie van Openbare Onderstand, een zware taak zo juist na het oorlogsgebeuren. Onnodig tegen te sputteren, zegt Kuypers, hier is uw tijdelijke aanstelling, plus een brief voor burgemeester Huysmans. En onnodig de minister zelf lastig te vallen, hij is afwezig.

Constant Permeke
in 1934
gefotografeerd
door Karel Leirens.

Ik wilde zeker Permeke helpen, maar kon toch zó maar mijn ambt niet opgeven. De voorzitter van de Commissie toonde zich zeer begrijpend en ried me aan de zaak maar aan te pakken, aangezien mijn aanstelling slechts gold voor twee maanden. Dan maar naar het stadhuis. Daar viel het uit, zoals ik het mezelf had voorspeld. Huysmans wil niet eens de brief aanvaarden en ik ben verplicht hem op zijn lessenaar neer te leggen. Over zijn vriend Julien velde hij een kordaat oordeel: „Die Kuypers is een valse vent.” Daarop heeft hij de Commissie van Openbare Onderstand bijeengeroepen, om de leden, die er geen zier van begrepen, solidair te betrekken in een strijd, zoals hij dat heette, van Antwerpen tegen Brussel. „Pardon, heb ik toen gezegd, de strijd van de burgemeester van Antwerpen tegen de minister in Brussel”. En daarbij is het gebleven.

Daarna is het eigenlijk avontuur begonnen. Buiten mijn administratieve beslommingen, trok ik elke dag een paar uren naar de lokalen aan de Mutsaertstraat, om te trachten daar de boel in orde te krijgen. Het eerste probleem was de aanvulling van het leraarscorps. Er waren niet minder dan tweeëntwintig vacaturen. Vanaf toen is er tussen Permeke en mij een samenwerking ontstaan, die uitgegroeid is tot een duurzame vriendschap. Omdat we 't steeds roerend eens waren. Voor tal van onverwachte, soms moeilijke vraagstukken, reageerden we telkens op dezelfde manier. Gedurende elf maanden heb ik het ambt van beheerder uitgeoefend. De directeur kwam normaal eens per week naar Antwerpen, voor de rest ging alles per briefwisseling. Ik heb uit die periode zo'n zeventig brieven bewaard, die getuigen van onze eensgezindheid.

Het eerste moeilijk vraagstuk waarvoor we stonden, was voorstellen indienen voor tweeëntwintig vacaturen. Het resultaat was verbluffend. De minister benoemde de tweeëntwintig voorgestelde kandidaten en onze keuze moet toch niet zó slecht geweest zijn, want het jaar nadien, toen moest overgegaan worden tot de bepaalde benoeming van die personen — en Permeke noch ikzelf nog in dienst waren — werd de gehele lijst, op een paar uitzonderingen na, goedgekeurd door Opsomer, die opnieuw in het zadel zat, dank zij een regeringscrisis waarbij minister Buisseret opgevolgd werd door Herman Vos, een trouwe volgeling van Camille Huysmans, hetgeen alles verklaart.

Het tweede probleem was de erbarmelijke toestand van de lokalen. Alle ruiten waren stuk en glas was moeilijk te vinden. Daarbij kwam nog, dat de Stad eigenares was van de gebouwen, en natuurlijk was de burgemeester niet geneigd om Permeke te helpen. Die vijandschap leidde soms tot kleinzielige manifestaties. Een staaltje? Toen Winston Churchill in de Beurs gehuldigd werd, tijdens een vrij zonderlinge plechtigheid geconcipeerd door de burgemeester zelf, en waar de vertegenwoordigers van talrijke organisaties één na één hun complimentje kwamen voorlezen en de Britse staatsman tevens een geschenkje aanboden — net een jubilé van een volksmaatschappij — trad als vertegenwoordiger van de kunstwereld de architect Léon Stynen op, terwijl Permeke, directeur van het Nationaal Hoger Instituut en de Koninklij-

ke Academie voor Schone Kunsten van Antwerpen, in de menigte van de toeschouwers verscholen zat. Het kon hem trouwens niet schelen.

Om zijn afkeer van Permeke goed te situeren, zei Huysmans: „Ik zou hem niet eens als huisknecht willen”. Waarop de permekiaanse repliek volgde: „Ik hem ook niet”. Huysmans resumeerde voorts zijn idee over de schilder, kort en bondig: „Ik houd niet van strontificatie”. Ook werd de mare verspreid, dat Permeke zeker onbekwaam zou zijn om les te geven, dat hij ongeletterd was en dies meer... Wie zijn prachtig geschrift kent en zijn kordate, vaak pittige brieven, zal daarom lachen.

En ik heb hem als professor aan het werk gezien, want we waren er uiteindelijk toch in geslaagd een atelier voor schilderen in te richten en zijn faam had heelwat jongeren aangetrokken. Zijn onderricht was geheel anders dan dat van Opsomer. Opsomer meende het beslist goed en het Instituut lag hem zeker dicht aan het hart, maar hij was beperkt in zijn visie, geloofde teveel in de deugden van 'de poot' en kweekte slechts opsomerianen, waarvan niet veel terecht gekomen is. Ik hoor Permeke nog zeggen, als conclusie van een gesprek: „En als ge me nadoet, smijt ik u buiten”. Ook heb ik die vermeende onwetende op een examen architectuur, de professoren en juryleden verbaasd zien doen opkijken, door zijn pertinente opmerkingen. Zoiets hadden ze van de 'vorige baas' nooit gehoord!

Permeke was niet eens definitief benoemd. Ik evenmin. Mijn lot zou echter vlug bezegeld worden. Geen mens zou de voor-

Constant Permeke: *De echtgenoten*. 1932.
(Verz. Belgische Staat)

waarden aanvaard hebben, die minister Vos mij stelde. Voor Permeke verliep het anders. De minister bood hem eerst het directeurschap aan van het Hoger Instituut, terwijl de Academie zou toevertrouwd worden aan Léon Stynen. Daar wilde Permeke niet van weten. Uiteindelijk werd hij dan toch benoemd, evenwel met een beperking van zijn bevoegdheden. De architectuur werd hem ontnomen — een laatste zet van Camille Huysmans — en toevertrouwd aan Léon Stynen. Toen nam Permeke ontslag. Hij weigerde te werken met minder bevoegdheid dan zijn voorganger.

Het betekende het einde van een avontuur, dat we samen beleefden en waaruit een echte vriendschap gegroeid is. Vroeger kende ik alleen de kunstenaar Permeke, maar nu kwam de mens aan de beurt en die viel erg mee. Hij was steeds blijgezind en de tegenkanten deden hem geen zeer. In zijn beoordeling van mensen en dingen was hij nuchter en vaak humoristisch. Hij kon zich wel erg kwaad maken, beweerden zijn naastbestaanden, maar ik heb daarvan nooit iets gemerkt. Over zijn confraters sprak hij zelden, behalve over zijn goede oude vriend Gust De Smet, maar hij werd kregel als de School van Latem te berde gebracht werd, een formule uitgevonden door de kunstkritiek en die, zoals Permeke terecht beweerde, geen zin heeft, want die school heeft nooit bestaan.

In dat grote huis 'De Vier Winden' door hemzelf ontworpen, leefde hij als een pater familias, 's avonds een kruisje tekennend op het voorhoofd van zijn kinderen. Toen de jonggehuwde Beatty het ouderlijk huis verliet, verborg hij zijn emotie, maar dat duurde slechts een moment, want tijdens de

feestdis was hij vrolijk als niet een. Zo zag ik hem ook gaan, zelfbeheerst met het hoofd fier geheven, naast zijn vriend pater Stubbe, achter de baar van zijn vrouw Marietje. Nochtans weten we hoe diep hij getroffen was door haar overlijden. Het schrijnend doek *Het Afscheid* zegt dat voldoende.

Zó was hij. Jarenlang had hij hardnekkig strijd gevoerd en nooit het hoofd gebogen. Voeg daarbij de humor, een machtig wapen tegen vertedering. We vinden die trek rijkelijk in zijn oeuvre, namelijk in de uitbeelding van die eenvoudige mensen, waarover hij zo sappig kon vertellen, en die hij konterfeit tot in het karikaturale — dan spreekt men geleerd van expressionisme — wellicht om zich niet over hen te vertederen.

Hij was een heer en een meester. In de kunst én in het leven. 'De Vier Winden' getuigen daarvan. Van buiten een zwaar stoer huis, maar zó gezellig van binnen, hetgeen met niet meer zo goed ervaren kan, sedert het een museum geworden is. Ook was er die ruime tuin, de weide daarachter, de wereld bij hem thuis. Daar leefde de man, die laat antwoorden aan een voornaam bezoeker met een 'Ik slaap', die hoge prijzen vraagt aan de blufferige lui, die hem niet bevallen, maar quasi gratis een werk schenkt aan mensen, die werkelijk liefde tonen voor zijn kunst.

Hij heeft slechts zelden het land verlaten. Tijdens zijn grote tentoonstelling te Parijs, verscheen hij zelfs niet op de vernissage, tot grote verbazing van de organisatoren. Later is hij er dan wel eventjes geweest. „Ik ga wanneer het mij past”, was de echt permekiaanse uitleg. Vergezeld door Treesje, zijn jongste dochter, bezocht hij een paar keer Bretagne. Hij heeft er kalme, haast klassieke landschappen geschilderd, volkomen in harmonie met de sereniteit van de laatste jaren. Henry Moore die hem had ontdekt in het Koninklijk Museum te Antwerpen, vroeg me, nadat hij vernomen had dat ik Permeke kende, de gestalte te willen beschrijven van die grote, voor hem onbekende kunstenaar. Hij waande hem wellicht een reus. En de Portugese schilder Julio Resende verklaarde geweest te hebben, in datzelfde museum, vóór een werk van Permeke. Ik heb hem eens genoemd Constant I, Koning van Permekië, en dat leek me zijn leven te resumeren. Maar buitenshuis bleef er toch een sterke band met de mensen van de streek. Men denke aan de hartstochtelijke wipshutter. Ik heb hem daar te midden van zijn kameraden gezien, een wereld waarin zeker nooit aan kunst gedacht werd. Ik herinner me nog, op de begrafenis van Permeke, de toespraak van de vertegenwoordiger van het schuttersgilde, waarvan Permeke lid was. Na tal van toespraken, ter ere van de kunstenaar, vielen dan enkele ontroerende woorden, waarin alleen sprake was van de mens. Het is dan ook aan de mens Permeke, dat ik hier in de eerste plaats hulde wil brengen.

Roger Avermaete

Constant Permeke: *De twee broeders*.
(Basel, Kunstmuseum, Stichting Em. Hoffmann)

